

Dāvanu pieņemšanas ierobežojumi

Informatīvais materiāls atjaunināts 2025. gadā

Valsts amatpersonas ikdienā nereti nonāk situācijās, kad tiek piedāvātas dāvanas vai citi labumi par viņu darbu vai pieņemtajiem lēmumiem. Lai gan dāvanas var šķist nevainīgas pieklājības izpausmes, tās var radīt interešu konflikta risku un apdraudēt sabiedrības uzticēšanos valsts pārvaldei.

Šī informatīvā materiāla mērķis ir palīdzēt valsts amatpersonām saprast, kādos gadījumos dāvanu pieņemšana ir atļauta un kad tā ir aizliegta, kā arī sniegt praktiskus padomus rīcībai situācijās, kad tiek piedāvāta dāvana. Materiālā skaidroti likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteikumi un publiskās pārvaldes ētikas principi, kas nosaka dāvanu pieņemšanas ierobežojumus.

Lai stiprinātu sabiedrības uzticēšanos publiskajai pārvaldei un veicinātu labas pārvaldības principu ievērošanu, ir būtiski institūcijās noteikt skaidru un vienotu attieksmi pret dāvanām un jebkādiem labumiem. Lai arī normatīvie akti precīzi definē, kas uzskatāms par dāvanu un nosaka ierobežojumus valsts amatpersonām, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB) aicina šos principus paplašināt arī uz iestāžu darbiniekiem. Iekļaujot dāvanu pieņemšanas kārtību iekšējos normatīvajos aktos, institūcija demonstrē caurspīdīgumu un ētisku rīcību, kas mazina korupcijas riskus un stiprina sabiedrības pārliecību par publiskajā pārvaldē nodarbināto godprātību.

Šī materiāla autors ir KNAB. KNAB aicina valsts amatpersonas iepazīties ar informatīvo materiālu un izmantot tajā sniegto informāciju, lai stiprinātu godprātību, atklātību un sabiedrības uzticēšanos valsts institūciju darbam.

Informatīvais materiāls sagatavots 2007. gadā un atjaunots 2025. gadā.

Satura rādītājs

4.	Ievads
5.	Kas ir dāvana likuma izpratnē
7.	Ar ko dāvana atšķiras no kukuļa
8.	Dāvanu pieņemšanas ierobežojumi, pildot amata pienākumus
9.	Dāvanu reģistrēšanas kārtība
Dāvanu pieņemšanas ierobežojumi ārpus amata pienākumu pildīšanas
11.	Starptautiskie dokumenti par amatpersonu ētiskas rīcības nosacījumiem dāvanu pieņemšanā
13.	Kā novērst iespējamo interešu konfliktu
14.	Reakcija uz dāvanu piedāvājumiem
15.	Atbildība par dāvanu pieņemšanas ierobežojumu pārkāpšanu
17.	Jautājumi pašpārbaudei
19.	Pašpārbaudes jautājumu atbildes

Ievads

Latvijā, tāpat kā citās demokrātiskās sabiedrībās, valsts amatpersonām ir noteikti dāvanu pieņemšanas ierobežojumi. To mērķis ir nodrošināt, lai valsts un pašvaldību iestāžu darbinieki strādātu sabiedrības kopīgajam labumam, nevis privāto interešu vadīti.

Valsts amatpersonai jāpieņem lēmumi objektīvi un taisnīgi, ne ar kādām darbībām neapšaubot savas rīcības neitralitāti. Turpretī dāvanu pieņemšana var radīt iespaidu, ka darbinieks rīkojas dāvinātāja interesēs, un tādējādi mazināt uzticēšanos publiskajai pārvaldei kopumā.

Apmaiņa ar dāvanām kā sociāla parādība ir pazīstama kopš seniem laikiem. Dāvanu pasniegšana tiek praktizēta kā cieņas izrādīšanas, labvēlīgas attieksmes iegūšanas un pozitīvu attiecību nodibināšanas veids. Sabiedrībās, kurās salīdzinoši nesen izveidojušās modernas publiskās administrācijas institūcijas, bet iepriekš ir dominējušas tradicionālas, uz radniecību balstītas attiecības, joprojām uzskata, ka pie vietējās varas pārstāvjiem jāierodas ar kādu dāvanu, lai veicinātu sev labvēlīga lēmuma pieņemšanu. Demokrātiskās valstīs, rūpējoties par to, lai atsevišķu personu privātās intereses neietekmētu publisko administrāciju, amatpersonām tiek noteikti dāvanu pieņemšanas ierobežojumi.

Privātajā dzīvē dāvanas parasti cits citam pasniedz radnieki vai draugi, lai apsveiktu, paustu pateicību, izrādītu simpātijas vai draudzīgu attieksmi. Publiskajā jomā dāvanām var būt cita nozīme, un ir jāņem vērā to pieņemšanas iespējamās negatīvās sekas. Dāvana valsts iestādes darbiniekam var kļūt gan par piemiņas lietu, gan pateicību par pakalpojumu vai arī par lēmuma ietekmēšanas līdzekli.

Zinātniskie pētījumi ir pierādījuši, ka **dāvanas ietekmē cilvēku uzvedību**¹. Pieņemtais labums rada cilvēkā saistību sajūtu un rodas vēlme atmaksāt, pateikties. Pat nelielas vērtības priekšmeti ietekmē cilvēku objektivitāti, vērtējot dāvinātāja lūgumus un prasības, un tas, kurš ir pieņēmis dāvanu, var to pat neapzināties.

Jāatceras, ka uzņēmējdarbībā dāvanu pasniegšana ir viens no mārketinga paņēmieniem, kura mērķis ir veicināt darījumus, preču noietu vai iedraudzēties ar vērtīgiem klientiem.

[1] Katz, D., Caplan A.L. and Merz J.F. 2003. „All gifts large and small”. American Journal of Bioethics, vol. 3, pp. 39-46; Dana, J., Loewenstein, G. 2003, "A social science perspective on gifts to physicians from industry" Journal of the American Medical Association, vol. 290(2), pp. 252-255.

Ir jāņem arī vērā, kādu iespaidu dāvanas saņemšana rada apkārtējos. Sabiedrības pārstāvjiem vai darba kolēģiem var rasties šaubas par valsts amatpersonas, kura ir pieņēmusi dāvanu, godprātību pienākumu izpildē. Var veidoties priekšstats, ka uzdāvinātā manta ir atlīdzība par veikto vai iespējamo darbību vai bezdarbību dāvinātāja interesēs.

Amatpersonai un iestādei ir svarīgi saglabāt uzticību valsts pārvaldei, tādēļ jāizvairās no jebkuras darbības, kas varētu radīt iespaidu, ka pieņemtais lēmums ir bijis neobjektīvs.

Kas ir dāvana likuma izpratnē

Dāvanu pieņemšanas ierobežojumi valsts amatpersonām ir noteikti likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”. Šis likums definē, kas ir dāvana,² un nosaka, kādos gadījumos tās drīkst pieņemt un kādos nedrīkst:

Dāvana ir jebkurš mantisks vai citāda veida labums (tai skaitā pakalpojumi, tiesību piešķiršana, nodošana, atbrīvošana no pienākuma, atteikšanās no kādas tiesības, kā arī citas darbības, kuru rezultātā rodas kāds labums), kura tiešs vai netiešs guvējs ir valsts amatpersona.

Par dāvanām ir uzskatāmas ne tikai priekšmetiskas vai materiālas vērtības, piemēram, preces vai nauda, bet arī dažāda veida darījumi, kuros amatpersona gūst kādu labumu vai priekšrocības. Tādi labumi varētu būt, piemēram, apmaksāts ārzemju ceļojums, studiju maksas segšana amatpersonai vai tās tuviniekam, dzīvokļa remonts vai ēkas būvniecība, parāda vai kredītsaistību segšana vai atteikšanās no tiesībām uz parādu, preces pārdošana vai nekustamā īpašuma nomas tiesību nodošana par pazeminātu vērtību, kas nav vispārējā tirgus piedāvājums, atteikšanās no pretendēšanas konkursā, kurā piedalās arī valsts amatpersona. Dāvana var būt arī digitāls vai nemateriāls labums (piemēram, maksas piekļuve pakalpojumam, apmaksāts tiešsaistes kurss, abonements).

Pat “bezmaksas” piedāvājums (piemēram, reklāmas brauciens, izloze, ielūgums uz konferenci) ir uzskatāms par dāvanu, jo tā pieņemšana var radīt interešu konfliktu vai apšaubīt amatpersonas objektivitāti.

Valsts amatpersona var būt netiešs labuma guvējs arī tad, ja dāvanu saņem viņa radnieks vai laulātais.

[2] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13. panta otrā daļa.

Par dāvanu likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” izpratnē **nav uzskatāmi:**

- ziedi;
- suvenīri, grāmatas vai reprezentācijas priekšmeti, ja no vienas personas gada laikā saņemto suvenīru, grāmatu vai reprezentācijas priekšmetu kopējā vērtība naudas izteiksmē nepārsniedz vienas minimālās mēnešalgas apmēru;³
- apbalvojumi, balvas vai godalgas, kuru pasniegšana paredzēta ārējos normatīvajos aktos;
- jebkuri labumi un garantijas, ko valsts amatpersonai, pildot amata pienākumus, normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā nodrošina valsts vai pašvaldības institūcija, kurā attiecīgā persona pilda amata pienākumus;
- pakalpojumi un dažāda veida atlaides, ko piedāvā komercsabiedrības, individuālie komersanti, kā arī zemnieku un zvejnieku saimniecības un kas ir publiski pieejamas.

Stingri dāvanu pieņemšanas ierobežojumi attiecas tikai uz tiem labumiem, kas likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” izpratnē ir uzskatāmi par dāvanām. Šis likums neaizliedz darba pienākumu pildīšanas laikā pieņemt ziedus, nelielas vērtības suvenīrus, grāmatas vai reprezentācijas priekšmetus, jo likuma izpratnē tie netiek uzskatīti par dāvanām.

Tomēr ikvienam valsts vai pašvaldības iestādes darbiniekam, kurš pieņem lēmumus, kas ir saistoši citām personām, veic uzraudzības, kontroles vai izmeklēšanas funkcijas vai arī sniedz pakalpojumus, ir jāapzinās, ka viņš pārstāv publisko varu, par ko saņem atalgojumu. Ētisku apsvērumu dēļ būtu jāatsakās no jebkādiem labumiem, tai skaitā suvenīriem vai reprezentācijas priekšmetiem, kuru dēļ var tikt apšaubīta pieņemtā lēmuma objektivitāte un amatpersonas neitralitāte.⁴

Ja valsts amatpersonai tiek pasniegts suvenīrs, piemēram, nelielas vērtības pildspalva vai kalendārs ar iestādes vai organizācijas simboliku, likums “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” neaizliedz to pieņemt, bet ir jāizvērtē, vai turpmāk nevajadzēs veikt ar amata pienākumu pildīšanu saistītas darbības, kas varētu skart dāvinātāja intereses.

[3] 2025. gadā – 740 eiro, 2026. gada – 780 eiro.

[4] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 22. panta otrā daļa.

Ar ko dāvana atšķiras no kukuļa

Atkarībā no apstākļiem viens un tas pats mantiskais labums var tikt uzskatīts vai nu par dāvanu, vai par kukuli. Dāvanas pieņemšana atšķirībā no kukuļņemšanas parasti nerada krimināltiesiskas sekas, izņemot gadījumus, kad, pieņemot dāvanu, ir rupji un apzināti pārkāpti valsts amatpersonai noteiktie ierobežojumi.

Dāvana

Vienpusēja darbība, neprasa
pretī konkrētu (bez)darbību

Dod bez atlīdzības, neko
negaidot pretī

Saņēmējs nav izrādījis vēlmi
dāvanu saņemt

Kukulis

Divpusēja darbība

Mērķis ir panākt, lai saņēmējs
izdarītu kādu darbību labuma
devēja vai jebkuras citas
personas interesēs

Dod/ņem par kaut kā
(ne)izdarīšanu

Kukulis atšķirībā no dāvanas ir darbības - kukuļošanas - sastāvdaļa. Viena no kukuļošanas noteicošajām pazīmēm ir tā, ka nepelnīts labums vai tā piedāvājums tiek piesolīts vai dots, lai valsts amatpersona, izmantojot dienesta stāvokli, veiktu vai neveiktu konkrētu darbību devēja vai piedāvātāja interesēs. Citiem vārdiem, kukuļdevējam ir savtīga interese ar piedāvātā labuma palīdzību konkrētā veidā ietekmēt darbinieka rīcību. Kukuļošanā svarīgs apstāklis ir arī tas, ka amatpersona apzināti pieņem neatļauto labumu kādas darbības veikšanai vai neveikšanai.

Ir svarīgi apzināties labuma piedāvātāja motīvus. Ja rodas aizdomas, ka dāvana var radīt saistības pret dāvinātāju un vēlāk ietekmēt pienākumu pildīšanu, to nedrīkst pieņemt.

Dāvanu pieņemšanas ierobežojumi, pildot amata pienākumus

Likums “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” nosaka dāvanu pieņemšanas ierobežojumus: a) pildot valsts amatpersonas pienākumus, b) ārpus valsts amatpersonas pienākumu pildīšanas.

Amata pienākumu pildīšana ir tādu darbību veikšana, kas saskaņā ar normatīvajiem aktiem, amata aprakstu vai darba līgumu valsts amatpersonai noteikta par pienākumu vai tiesībām.

Pildot amata pienākumus, valsts amatpersona var pieņemt dāvanas, kuras pasniedz:

- ārvalstu delegācija vai oficiāla amatpersona Latvijas valsts amatpersonai diplomātiskajā protokolā noteiktajā kārtībā (diplomātiskās dāvanas);
- ārvalstu amatpersonas Latvijas valsts amatpersonām oficiālo vai darba vizīšu laikā Latvijā;
- ārvalstu delegācijas vai amatpersonas valsts, oficiālo vai darba vizīšu laikā ārvalstīs;
- ārvalstu amatpersonas Latvijas Republikas diplomātiskajās un konsulārajās pārstāvniecībās strādājošajām valsts amatpersonām;
- valsts amatpersonai kā valsts vai pašvaldības institūcijas pārstāvim valsts svētkos, atceres un atzīmējamās dienās, kas noteiktas likumā „Par svētku, atceres un atzīmējamām dienām”;
- valsts amatpersonai tā valsts vai pašvaldības institūcija, kurā attiecīgā persona pilda amata pienākumus.⁵

Citos gadījumos amatpersona, pildot amata pienākumus, nav tiesīga pieņemt dāvanu. Visas pieņemtās dāvanas kļūst par iestādes īpašumu, izņemot gadījumus, kad to pasniedz valsts vai pašvaldības institūcija, kurā šī valsts amatpersona strādā.

Tām valsts amatpersonām, kas pārstāv valsts vai pašvaldības kapitāla daļu turētāju kapitālsabiedrībā, pilnvaru pildīšanas laikā, kā arī divus gadus pēc šo pienākumu pildīšanas beigām, ir aizliegts pieņemt dāvanas no attiecīgās kapitālsabiedrības un tās pārvaldes institūcijas locekļiem.⁶

[5] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13.¹ panta otrā daļa.

[6] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13.¹ panta trešā daļa.

Dāvanu reģistrēšanas kārtība

Diplomātiskās dāvanas un tās dāvanas, kuras tiek pieņemtas likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13.¹ panta otrās daļas 1., 2. vai 3.punktā minētajos gadījumos, ir attiecīgās publiskas personas institūcijas īpašums.

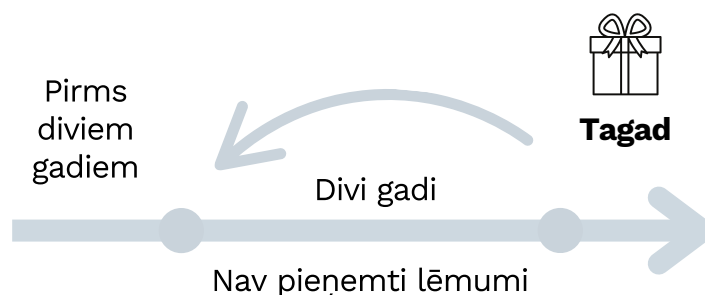
Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā reģistrējamas, novērtējamas, izmantojamas un izpērkamas diplomātiskās un šā panta otrajā daļā minētās dāvanas, kas saskaņā ar likumu “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” ir publiskas personas institūcijas īpašums.⁷

Dāvanas, kuras valsts amatpersona ir pieņēmusi, pildot amata pienākumus, ir jāreģistrē institūcijas izveidotā speciālā reģistrā un tās ir uzskatāmas par institūcijas īpašumu.

Dāvanu pieņemšanas ierobežojumi ārpus amata pienākumu pildīšanas

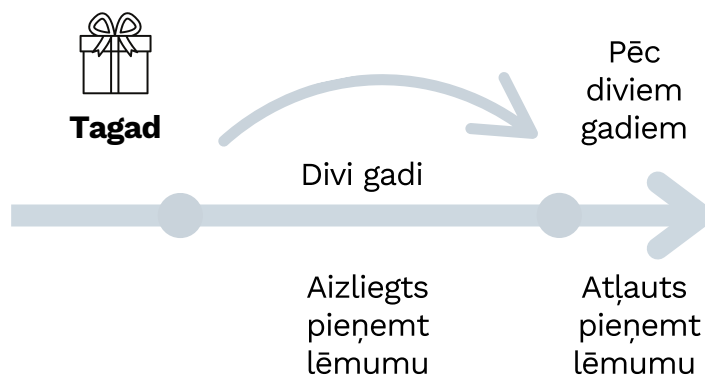
Lai nerastos priekšstats, ka ar dāvanām ir bijis iespējams ietekmēt valsts amatpersonas lēmumu dāvinātāja interesēs, ir noteikti dāvanu pieņemšanas ierobežojumi arī ārpus amata pienākumu pildīšanas.

Ārpus valsts amatpersonas amata pienākumu pildīšanas ir atļauts pieņemt dāvanas tikai tad, ja attiecībā uz dāvinātāju valsts amatpersona divu gadu laikposmā pirms dāvanas saņemšanas nav izdevusi administratīvo aktu vai veikusi uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas, kā arī slēgusi līgumus vai veikusi citas ar amata pienākumu pildīšanu saistītas darbības.

[7] Ministru kabineta noteikumi 2013. gada 21. maija noteikumi Nr.255 Kārtība, kādā reģistrējamas, novērtējamas, izmantojamas un izpērkamas diplomātiskās dāvanas un dāvanas, kas pieņemtas, pildot valsts amatpersonas pienākumus, un kas ir publiskas personas institūcijas īpašums”.

Ja valsts amatpersona ārpus amata pienākumu pildīšanas ir pieņēmusi dāvanu no fiziskajām vai juridiskajām personām, divus gadus pēc dāvanas pieņemšanas tā nav tiesīga izdot administratīvo aktu vai veikt uzraudzības, kontroles, izziņas un sodīšanas funkcijas attiecībā uz dāvanas devēju.⁸

Korupcijas riskam visvairāk pakļautās funkcijas publiskajā pārvaldē ir:

- administratīvo aktu izdošana,
- citu fizisku vai juridisku personu, tai skaitā padoto darbinieku, uzraudzība vai kontrole,
- tiesību aizsardzības iestādēs veiktās izmeklēšanas vai pārbaudes,
- par likumpārkāpumiem vainīgo personu saukšana pie atbildības un sodīšana,
- rīcība ar valsts vai pašvaldības mantu vai finanšu resursiem, dažāda veida līgumu slēgšana.

Šo pienākumu pildītāji ir pilnvaroti valsts vārdā pieņemt ārēji saistošus lēmumus, kas ietekmē vai var ietekmēt fiziskas personas dzīvi vai darbu, juridiskas personas darbību, mantisko stāvokli un tamlīdzīgi. Tādēļ viņu labvēlības panākšana var būt ļoti svarīga ieinteresētajai pusei, kas var mēģināt izmantot arī neatļautus ietekmēšanas paņēmienus, tai skaitā dāvanu piedāvāšanu ārpus darba laika un telpām.

[8] Likuma "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" 13².panta otrā daļa.

Starptautiskie dokumenti par amatpersonu ētiskas rīcības nosacījumiem dāvanu pieņemšanā

Latvijas tiesiskā regulējuma un ētikas principu sistēma attiecībā uz dāvanu, viesmīlības un reprezentācijas piedāvājumu pieņemšanu balstās ne tikai nacionālajā likumdošanā, bet arī starptautiskajās saistībās, kuras Latvija ir uzņēmusies, pievienojoties vairākām nozīmīgām konvencijām un organizācijām.

Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijā⁹ dalībvalstīm par amatpersonu rīcības kodeksiem ir ietverti panti par dāvanu pieņemšanas ierobežojumiem valsts amatpersonām. Rekomendācija tika apstiprināta kā paraugs amatpersonu rīcības kodeksiem un tā ir jāņem vērā, izstrādājot attiecīgus normatīvos aktus. Dalībvalstu amatpersonas tiek aicinātas nepieņemt dāvanas, kā arī nepieļaut labumu piedāvājumus amatpersonu radniekiem vai draugiem, ja tas var ietekmēt dienesta pienākumu objektīvu pildīšanu vai var radīt iespaidu par valsts amatpersonas rīcību dāvinātāja interesēs.

1. Valsts amatpersona nedrīkst pieprasīt vai pieņemt dāvanas, pakalpojumus, viesmīlības piedāvājumus vai jebkādas citas priekšrocības sev, savai ģimenei, tuviem radniekiem, draugiem un personām vai organizācijām, ar ko tai ir vai ir bijušas darījumu vai politiskās attiecības, kas var ietekmēt vai par kurām varētu uzskatīt, ka tās ietekmē amatpersonas godīgumu, vai ko varētu uzskatīt par atalgojumu, kas saistīts ar tās pienākumiem. Tas neattiecas uz vispārpieņemto viesmīlību un nelielām dāvanām.
2. Ja valsts amatpersonai ir šaubas, vai tā var pieņemt dāvanu vai viesmīlības piedāvājumu, tai jālūdz augstākstāvošas amatpersonas viedoklis.¹⁰

Rekomendācijas paskaidrojuma rakstā ir uzsvērts, ka valsts amatpersona, īstenojot savus pienākumus, nekad nedrīkst pieņemt tādas dāvanas, kas ir reāls vai šķietams atalgojums par tās rīcību vai bezdarbību.

Ir svarīgi saglabāt pilsoņu uzticību valsts pārvaldes objektivitātei. Šo uzticību grautu pat tas, ja pilsoņi redzētu vai ja tiem rastos iespaids, ka valsts amatpersonas, kam alga ir jāsaņem no valsts budžeta, par savu pienākumu veikšanu saņem kompensāciju no privātpersonām.

[9] Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācija dalībvalstīm Nr. R (2000) 10 par amatpersonu rīcības kodeksiem. Rekomendācija ir pārtulkota latviešu valodā un atrodama KNAB tīmekļvietnē internetā <https://www.knab.gov.lv/lv/media/875/download>

[10] Turpat, 18. pants. NB: Rekomendācija neattiecas uz ievēlētām valsts amatpersonām.

Par tādām dāvanām, ko ir pieļaujams pieņemt, tiek uzskatīti, piemēram, peticīgi ēdiena un dzērienu piedāvājumi, kalendāri, lētas pildspalvas, reklāmas materiāli, nelieli biroja piederumi u.tml.

Pat tad, ja piedāvātā labuma vērtība ir zemāka par likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteikto sliekšni, kuru nepārsniedzot dāvanu vai ielūgumu drīkst pieņemt, ne vienmēr tas var būt pareizais kritērijs dāvanas pieņemšanai.

Valsts amatpersonai ir jāapzinās, ka pastāv iespēja, ka pat parasti atļautas priekšrocības noteiktos apstākļos var radīt interešu konfliktu. Tāpēc atkārtotas dāvanas vai ielūgumi, pat ja tiem ir zema vērtība, var ietekmēt amatpersonas objektivitāti tās pienākumu veikšanā.

ANO Konvencijas pret korupciju ("United Nations Convention against Corruption – UNCAC")^[1] 5. pants nosaka, ka dalībvalstīm jāizstrādā efektīva korupcijas novēršanas politika, iekļaujot arī ierobežojumus dāvanu un viesmīlības pieņemšanā, kas var ietekmēt amatpersonu objektivitāti. Savukārt 7. un 8. pants uzliek dalībvalstīm pienākumu nodrošināt publiskā sektora ētikas standartus, īpaši attiecībā uz:

- dāvanu un labumu nepieņemšanu, ja tie var ietekmēt amatpersonas darbību,
- pārredzamu interešu konflikta novēršanas mehānismu,
- pienākumu amatpersonām ziņot par neatļautiem labumiem vai to piedāvājumiem.

ANO konvencijas komentāros skaidrots, ka par “neatļautu labumu” tiek uzskatītas arī viesmīlības un reprezentācijas dāvanas, ja tās pārsniedz “pieklājības robežas” un var radīt uzticības zaudējumu sabiedrībā.

Latvijā ANO konvencijas normas ir ieviestas likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13.¹ un 13.² pantos, kas regulē dāvanu pieņemšanu gan amata pienākumu izpildes laikā, gan ārpus tā.

OECD Konvencijas par ārvalstu valsts amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos darījumos ("OECD Anti-Bribery Convention") 1. pants nosaka, ka krimināli sodāma ir jebkāda tieša vai netieša labuma piešķiršana ārvalstu amatpersonai, lai ietekmētu tās rīcību. Savukārt 8. un 12. pants uzsver uzskaites un iekšējās kontroles prasības, tostarp arī reprezentācijas izdevumu pārredzamību un to atbilstību publiskajam interesēm.

[1] ANO Konvencija pret korupciju: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1531>

[12] OECD Konvencijas par ārvalstu valsts amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos darījumos (angļu valodā): <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/205/205.en.pdf>

OECD prakse interpretē “labumu” ļoti plaši — dāvanas, ielūgumi, izklaides pasākumi, ceļojumu apmaksa vai viesmīlība var būt kukuļa forma, ja tie ietekmē vai rada šādu iespaidu.

Latvijā šīs prasības integrētas Krimināllikuma 320.–326. pantos (kukuļņemšana, kukuļdošana, starpniecība kukuļošanā u.c.), kā arī šajās vadlīnijās.

GRECO – Eiropas Padomes Pretkorupcijas valstu grupa ("Group of States against Corruption") savās rekomendācijās prasa iekšējo dāvanu un viesmīlības reģistru uzturēšanu, precīzus atskaides limitus viesmīlības vai reprezentācijas izdevumiem, publisku pārredzamību par visām dāvanām, kuras pieņemtas valsts vai iestādes vārdā, regulāras apmācības amatpersonām par dāvanu un viesmīlības pieņemšanas riskiem.

Latvijā GRECO ieteikumi ir ņemti vērā, pieņemot spēkā 2021. un 2023. gada grozījumus likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” (grozījumi 2021. un 2023. gadā), kur ieviesta prasība par iekšējās uzskaites un pārredzamības stiprināšanu attiecībā uz dāvanām.

Kā novērst iespējamo interešu konfliktu

Likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” ir noteikts, ka valsts amatpersona atsakās no tās amata pienākumu veikšanas vai valsts amatpersonas amata savienošanas visos gadījumos, kad ētisku apsvērumu dēļ varētu tikt apšaubīta tās darbības objektivitāte un neitralitāte.¹³

Ir iespējama situācija, kad valsts amatpersona ir pieņēmusi dāvanu ārpus darba pienākumu pildīšanas no kādas fiziskās vai juridiskās personas un divu gadu laikā pēc dāvanas pieņemšanas tai ir jāpieņem lēmums attiecībā uz šo fizisko vai juridisko personu.

Šāda situācija var liecināt par interešu konflikta pastāvēšanu, jo nekādi ārēji apstākļi nedrīkst ļaut apšaubīt pieņemtā lēmuma objektivitāti. Valsts amatpersonai šādā gadījumā ir jārikojas atbilstoši likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 21.pantam, proti, nekavējoties rakstveidā jāsniedz informācija augstākai valsts amatpersonai vai koleģiālai institūcijai par iespējamu personisko ieinteresētību vai ētiskiem aspektiem tādas darbības veikšanā, kura ietilpst tās pienākumos.¹⁴

[13] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 22. panta otrā daļa.

[14] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 21. panta pirmā daļa.

Augstākai valsts amatpersonai vai koleģiālajai institūcijai, saņemot šādu informāciju, jāuzdod attiecīgās valsts amatpersonas funkciju izpilde citai valsts amatpersonai.¹⁵

Amatpersonām ir jāizvērtē, vai ir ētiski pieņemami veikt ar amata pienākumu pildīšanu saistītas darbības (līgumu slēgšana, uzraudzība, kontrole u.tml.) attiecībā uz personām, no kurām ir saņemti labumi, kas likuma izpratnē nav dāvanas, piemēram, suvenīri vai reprezentācijas priekšmeti. To kopējā vērtība naudas izteiksmē gada laikā var nepārsniegt valstī noteiktās vienas minimālās algas apmēru, tomēr apstākļos, kad dāvanas tiek pasniegtas regulāri vai atkārtoti, arī šādu priekšmetu pieņemšana var ietekmēt lēmumu un darbību objektivitāti un neitralitāti. Tāpēc valsts amatpersonai būtu jāapsver iespēja ētisku apsvērumu dēļ atteikties no dienesta funkciju pildīšanas attiecībā uz personām, no kurām saņemti jebkādi labumi.¹⁶

Reakcija uz dāvanu piedāvājumiem

Valsts amatpersonām ir jābūt gatavām, ka tām var piedāvāt dāvanas, kuras nav atļauts pieņemt, un jāzina, kā rīkoties šādos gadījumos.

Ja apmeklētāji vai klienti piedāvā dāvanu (priekšmetu, pakalpojumu), šāds piedāvājums ir pieklājīgi, bet strikti jānoraida.

Dāvanas piedāvātājam var pateikties par vēlmi izrādīt pateicību vai labvēlību un ir jāpaskaidro, ka valsts amatpersonai nav atļauts pieņemt dāvanas, pildot amata pienākumus, jo valsts vai pašvaldība tai maksā algu par neatkarīgu lēmumu pieņemšanu. Saņemot dāvanu, var rasties nepareizs priekšstats, ka amatpersona par pienākumu pildīšanu vēlas saņemt papildu atlīdzību.

Arī tad, ja tiek dāvināts suvenīrs vai reprezentācijas priekšmets, ir jāizvērtē, vai tā pieņemšana neradīs ētiska rakstura pārpratumus vai sarežģījumus.

Ja dāvana tiek saņemta pa pastu, par saņemto sūtījumu ir jāinformē vadība un dāvana jānosūta atpakaļ dāvinātājam. Var pievienot paskaidrojošu piezīmi, piemēram, „Pateicamies par Jūsu vēlmi izrādīt savu labvēlīgo attieksmi pret mums, taču Jūsu nosūtīto ... nevaram pieņemt, jo šīs dāvanas pieņemšana būtu pretrunā ar likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteiktajiem ierobežojumiem valsts amatpersonām un var likt apšaubīt mūsu pieņemto lēmumu objektivitāti un neitralitāti”.

[15] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 21. panta trešā daļa.

[16] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 22. panta otrā daļa.

Eiropas Padomes rekomendācija ietver pantu ar ieteikumiem, kā rīkoties, kad tiek piedāvāts neatļauts labums. Ieteikumi attiecas gan uz neatļautu dāvanu piedāvājumiem, gan uz kukuļiem.

Ja amatpersonai tiek piedāvāti neatļauti materiāli labumi, tad tai, lai sevi aizsargātu, ir jārīkojas šādi:

- jāatsakās no labumu pieņemšanas; nav vajadzības tos pieņemt, lai izmantotu kā pierādījumu;
- ja nav zināms, jācenšas noskaidrot persona, kas izdarījusi piedāvājumu;
- jāizvairās no ilgstoša kontakta ar dāvinātāju, bet ir noderīgi noskaidrot labuma došanas iemeslu;
- ja no dāvanas nevar atteikties vai atdot to atpakaļ sūtītājam, tā ir jāsaņem, bet nevajadzētu ar to rīkoties;
- ja iespējams, jāpieaicina liecinieki, piemēram, tuvumā strādājošie kolēģi;
- pēc iespējas ātrāk jāsniedz rakstisks ziņojums par labuma došanas mēģinājumu, ja iespējams, oficiāla dienesta ziņojuma veidā;
- pēc iespējas ātrāk jāpaziņo augstākstāvošai amatpersonai vai kompetentai tiesībaizsardzības iestādei;
- jāturpina strādāt kā parasti, jo īpaši attiecībā uz jautājumu, saistībā ar kuru tika piedāvāts labums.¹⁷

Atbildība par dāvanu pieņemšanas ierobežojumu pārkāpšanu

Administratīvā atbildība

Ja valsts amatpersona ir pieņēmusi dāvanu, neievērojot likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” ierobežojumus, tai var piemērot administratīvo sodu par valsts amatpersonām noteikto ierobežojumu un aizliegumu pārkāpšanu, kā arī par valsts amatpersonas funkciju veikšanu interešu konflikta situācijā – naudas sodu no 14 līdz 140 naudas soda vienībām, nosakot valsts amatpersonas tiesību izmantošanas aizliegumu līdz diviem gadiem vai bez tā.¹⁸

Par likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteikto pienākumu nepildīšanu attiecībā uz interešu konflikta novēršanu piemēro naudas sodu līdz 70 naudas soda vienībām, nosakot valsts amatpersonas tiesību izmantošanas aizliegumu līdz diviem gadiem vai bez tā.¹⁹

[17] Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācija dalībvalstīm Nr. R (2000) 10 par amatpersonu rīcības kodeksiem, 19. pants.

[18] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 32. panta ceturtā daļa; Administratīvās atbildības likuma 16. pants par vienības vērtību.

[19] Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 32. panta piektā daļa; Administratīvās atbildības likuma 16. pants par vienības vērtību.

Attiecīgās administratīvo pārkāpumu lietas izskata KNAB, kas ir arī tiesīgs uzlikt administratīvo sodu par dāvanu pieņemšanas ierobežojumu pārkāpšanu. KNAB praksē vēsturiski ir bijuši vairāki gadījumi, kad valsts amatpersonas sauktas pie administratīvās atbildības par prettiesisku dāvanu pieņemšanu.

Civiltiesiskā atbildība

Likums “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” paredz, ka par tā normu pārkāpumiem valsts amatpersona var tikt saukta arī pie civiltiesiskās atbildības. Valsts amatpersonas prettiesiski iegūtie labumi, tai skaitā dāvanas, ir uzskatāmas par kaitējumu valstij. Ja valsts amatpersona labprātīgi neatlīdzina šos nodarītos zaudējumus, to atlīdzināšanu valsts pieprasa Civilprocesa likuma noteiktajā kārtībā.

Likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 30. panta otrā daļa paredz, ka ienākumi un mantiskie labumi, kas gūti, pārkāpjot šajā likumā noteiktos ierobežojumus, vai proporcionāls to pieaugums ir piekritīgi valstij, presumējot, ka, pārkāpjot valsts noteiktos ierobežojumus un prettiesiski gūstot ienākumus vai mantiskos labumus, valsts amatpersona ir nodarījusi tādu kaitējumu valsts pārvaldības kārtībai, kas ir novērtējams mantiskā izteiksmē un ir proporcionāls aizliegtā veidā gūtu ienākumu, mantisko labumu un īpašuma vai mantas pieauguma vērtībai.

Krimināltiesiskā atbildība

Par smagākiem un apzinātiem dāvanu pieņemšanas ierobežojumu pārkāpumiem valsts amatpersonu var saukt pie kriminālatbildības. To paredz Krimināllikuma 325. pants:

1. Par valsts amatpersonai likumā noteikto ierobežojumu vai aizliegumu pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu.
2. Par šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ja to izdarījusi valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas un atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz pieciem gadiem.²⁰

[20] [1] Krimināllikuma 325.pants: <https://likumi.lv/ta/id/88966#p325>

Jautājumi pašpārbaudei

Piedāvātie pašpārbaudes jautājumi ļaus novērtēt, cik labi Jūs pārzināt dāvanu pieņemšanas ierobežojumus valsts amatpersonām. Uz katru jautājumu sniedziet atbildi ar "jā" vai "nē".

		Jā	Nē
1.	IT uzņēmums piedāvā bez maksas aktivizēt maksas e-apmācību platformas kontu (vērtībā 50 eiro), kuras kursus Jūs varētu izmantot arī savā darbā. Vai drīkstat pieņemt šo piedāvājumu?		
2.	Tūrisma aģentūra, ar kuru regulāri sadarbojas Jūsu departaments, atsūta uz Jāņiem svētkiem dāvanu kartes pusdienām visiem darbiniekiem kādā kafejnīcā. Vienas dāvanu kartes vērtība ir 15 eiro. Vai Jūs drīkstat izmantot šīs kartes?		
3.	Jums kā iestādes vadītājam iestādes jubilejā sadarbības partneri pasniedz ziedus. Vai šie ziedi ir dāvana, kas obligāti ir jāreģistrē?		
4.	Jūsu paziņa dzimšanas dienā pasniedz Jums dāvanu, kuras vērtība nepārsniedz 50 eiro. Pēc pusgada šī persona iesniedz pieteikumu pašvaldības organizētajā iepirkuma konkursā. Vai Jūs drīkstat piedalīties iepirkuma komisijā, kura izskatīs paziņas pārstāvētā uzņēmuma iesniegto pieteikumu?		
5.	Citas valsts iestādes apmeklējuma laikā Jums pasniedz suvenīrus (krūzi, pildspalvu) ar šīs iestādes simboliku. Vai rīkstat pieņemt šos suvenīrus?		
6.	Jūsu vecāki pasniedz Jums dāvanu, kuras vērtība pārsniedz 800 eiro. Vai drīkstat to pieņemt?		
7.	Ārvalstu delegācija darba vizītes laikā uzdāvina Jums kā institūcijas pārstāvim dekoratīvu stikla vāzi. Vai varat vāzi paturēt sev un aiznest uz mājām?		

		Jā	Nē
8.	Dzimšanas dienā iestādes, kurā esat nodarbināts, vārdā Jums uzdāvina rokas pulksteni. Vai varat paturēt šo dāvanu sev?		
9.	Vai valsts amatpersonai ir pieļaujams iestādes jubilejā pieņemt no kādas personas dāvanā naudu?		
10.	Drīz Jums ir jāpiedalās komisijā, kura izvērtē iesniegumus par pašvaldības ēkas iznomāšanu. Pirms komisijas sēdes viens no iesniedzējiem uzaicina Jūs uz pusdienām restorānā un sola par tām samaksāt. Vai ir pieļaujami pieņemt šādu uzaicinājumu?		
11.	Degvielas uzpildes stacija, ar kuru iestādei ir līgums par degvielas piegādi, piedāvā Jums personīgi "zelta klienta" karti ar 10 % atlaidi degvielai privātai lietošanai. Vai drīkstat to pieņemt?		
12.	Privāta kompānija uzaicina Jūs bez maksas piedalīties konferencē ārpus Latvijas, apmaksājot ceļa un viesnīcas izmaksas. Jūs esat šīs nozares uzraudzības iestādes pārstāvis. Vai drīkstat piedalīties?		
13.	Uzņēmums, ar kuru Jums ir sadarbība amata pienākumu izpildē, iezīmē Jūs sociālo tīklu ierakstā, piešķirot Jums "premium" piekļuvi savam digitālajam rīkam kā pateicību. Vai drīkstat izmantot šo piekļuvi?		
14.	Jūsu laulātais saņem dāvanu (piemēram, dāvanu karti) no uzņēmuma, par kura atbilstību konkursam Jūs drīz lemsiet. Vai drīkstat piedalīties komisijā?		
15.	Starptautiskas konferences organizatori visiem dalībniekiem piedāvā "dāvanu somu" ar reklāmas materiāliem un suvenīriem (kopējā vērtība 20 eiro). Vai drīkstat to pieņemt?		

Pašpārbaudes jautājumu atbildes

1.	Nē, tāpēc ka šīs dāvanas saņemšana būtu notikusi saistībā ar amata pienākumu pildīšanu, kas nav atļauta likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13. ¹ pantā.
2.	Nē, tāpēc ka šīs dāvanas saņemšana būtu notikusi saistībā ar amata pienākumu pildīšanu, kas nav atļauta likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13. ¹ pantā.
3.	Nē, tāpēc ka ziedi likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” izpratnē nav uzskatāmi par dāvanu.
4.	Nē, jo pēc dāvanas saņemšanas ārpus amata pienākumu pildīšanas valsts amatpersona nav tiesīga attiecībā uz dāvanas devēju divu gadu laikā pēc dāvanas saņemšanas veikt ar amata pienākumu pildīšanu saistītas darbības.
5.	Jā, tāpēc ka suvenīri likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” izpratnē netiek uzskatīti par dāvanu.
6.	Jā, tāpēc ka likums “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” neierobežo dāvanu vērtību, kuru atļauts pieņemt no radiniekiem.
7.	Nē, tāpēc ka ārvalstu delegācijas pasniegtā dāvana ir iestādes īpašums.
8.	Jā, jo likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13. ¹ panta trešajā daļā norādīts, ka dāvana, kuru valsts amatpersonai pasniedz valsts vai pašvaldības institūcija, kurā attiecīgā persona strādā, nav institūcijas īpašums.
9.	Nē, jo likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13. ¹ panta pirmajā daļā paredzētajos gadījumos dāvanas pieņemšanas naudas veidā ir neloģiska (tāpēc, ka 2013. gada 21. maija Ministru kabineta noteikumi Nr.255 paredz iespēju minētās dāvanas izpirkt), proti, likums “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” loģiski izslēdz no iespējamo dāvanu saraksta naudas dāvināšanu.

10.	Nē, jo, aizejot uz restorānu pusdienās, par kurām samaksātu labvēlīga lēmuma iegūšanā ieinteresēta persona, jūs pieņemtu dāvanu ārpus amata pienākumu pildīšanas, un līdz ar to turpmāk nebūsiat tiesīgs/-a piedalīties komisijā, kurā izvērtē šīs personas iesniegumu. Turklāt, šādai informācijai kļūstot publiski zināmai, var rasties aizdomas par jūsu iespējamo neobjektivitāti šīs personas iesnieguma izskatīšanā.
11.	Nē, tāpēc ka šīs dāvanas saņemšana būtu notikusi saistībā ar amata pienākumu pildīšanu, kas nav atļauta likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13. ¹ pantā.
12.	Nē, tāpēc ka šīs dāvanas saņemšana būtu notikusi saistībā ar amata pienākumu pildīšanu, kas nav atļauta likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13. ¹ pantā.
13.	Nē, tāpēc ka šīs dāvanas saņemšana būtu notikusi saistībā ar amata pienākumu pildīšanu, kas nav atļauta likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 13. ¹ pantā.
14.	Nē, pastāv interešu konflikts – jāatsakās no lēmuma pieņemšanas.
15.	Jā, jo dāvana tiek piedāvāta visiem dalībniekiem un tai ir simboliska reklāmas vērtība.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs

 Citadeles iela 1, Rīga, LV-1010, Latvija

 www.knab.gov.lv

